

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE MİLLİ MÜCADELEDE BİR SUBAY: ALI YAVER TOROS (1885–1967)*

A Turkish Officer in the First World War and Turkish National Struggle: Ali Yaver Toros (1885-1967)

Fehim KURULOĞLU**

Gazi Türkiyat, Güz 2012/11: 127-136

Özet: Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında Hicaz, Yemen, Mısır, Irak, Suriye, Filistin ve Güney cephelerinde mücadele etmiş bir Türk subayı olan Ali Yaver Toros'un ölümünden evvel kendisiyle yapılan sözlü mülakatlarla elde edilen savaş yılları içerisindeki birkaç hatıratını içermektedir.

Anahtar kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Türk Millî Mücadelesi, Ali Yaver Toros

Abstract: This paper includes the memories of a Turkish Officer Ali Yaver Toros who had fought in the frontline of The Hejaz, Yemen, Egypt, Iraq, Syria, Palestine and South (Anatolia) in First World War and Turkish National Struggle. These memories were obtained from the oral interviews with him before his death.

Key words: First World War, Turkish National Struggle, Ali Yaver Toros

Türk milleti, 1911 yılından 1922 yılı sonuna kadar her daim gün be gün savaşlar, mücadeleler, sıkıntılar, açlıklar, yokluklar ile karşı karşıya kalmış, bütün bu zorluklara rağmen ayakta kalmayı başarmış ve bu on yıllık harbin bilançosu ağır olduysa da sonunda bağımsızlığını korumasını bilmiştir. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve nihayetinde İstiklal Harbi ile hak ettiği özgürlüğüne kavuşan Türk milleti bunun bedelini maddi ve manevi olarak ağır bir şekilde ödemiştir.

Bu bedel ödenirken cephe gerisindeki halkın bütün varı yoğuyla mücadeleye sağladığı katkıları, ön saflarda çarpışan Türk askerinin yapmış olduğu fedakârlıklar, destansı mücadeleler dilden dile aktarıla gelmiş, kimi zaman da bu mücadele içinde bizzat bulunan şahsiyetler tarafından kaleme alınarak hem tarihçilere hem de gelecek nesillere birer miras olarak bırakılmıştır.

Anıların yazılma nedenleri arasında unutulmamak, kaybolmasından korkulan bir gerçeği tarihe, topluma aktarmak, birlikte yaşadığı kişilere hayranlığını bildirmek,

* Ali Yaver Toros hakkındaki bilgilerin günümüze ulaşmasına aracı olan Ali Yaver Toros'un oğlu M.Kemalettin Toros ve gelini Günsel Toros'a, ayrıca mevcut bilgileri Yrd. Doç. Dr. Alpaslan Demir aracılığıyla tarafımıza ulaştırarak bu yazının yazılmasına vesile olan Ali Yaver Toros'un torunu Ayşegül Yetkin'e teşekkür ederim.

** Arş. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, fehim.kuruloglu@gop.edu.tr

bir tür günah çıkarmak, gelecek kuşaklara ders vermek, siyasal hasımlarını kötülemek veya kendini savunmak sayılabilir (Çukurova 1999: 357).

Ancak hatırat yazma geleneğinin kültürümüzde tam olarak bir yer edinmemiş olması, ölünün arkasından konuşulmaz geleneği ve belki de en önemlisi ise Türk insanının mütevazılığı nedeniyle yapmış oldukları olağanüstü mücadeleyi anlatılmaya değer görmemesi, bunun bir vazife olduğu bilincine sahip olunması gibi nedenlerden dolayı o günlerde yaşananların günümüze aktarılmasında bir takım eksiklikler yaşanmıştır.

Ali Yaver Toros (Sağda)

Bu tarz eksikliklerin giderilmesinin en güzel yollarından birisi de sözlü tarih çalışmalarının yapılmasıdır (Danacıoğlu 2007). Son yıllarda ülkemizde artmakta olan bu tip çalışmalar keşke Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele gazilerimize de yeterince uygulansaydı bizlerde birinci elden bilgilere ulaşabilmiş olurduk. O günleri gören son gazinin de 2008 yılında hayatını kaybetmesi ile bu fırsatı kısmen de olsa kaçırmış olduk (Hürriyet, 11 Kasım 2008).

Bu çalışmada Harp Okulundan mezun olduktan sonra orduya katılarak Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadelede yer alma şerefine ulaşan Süleymaniyeli Ali Yaver Toros'un yakınlarına anlattığı birkaç anıya ve onunla ilgili bir takım kişisel bilgilere yer vererek merhumu takdim etmeye çalışacağız.

Ali Yaver Toros, Rumî 1301 (1885–1886) yılında Süleymaniye'de doğmuştur. Baba adı Mahmut'tur. Süleymaniye'deki tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek 1 Ocak 1906 tarihinde Harp Okulu'na girmiştir. Harp Okulundan topçu teğmen olarak mezun olan Ali Yaver Bey, Birinci Dünya Savaşı'nda Hicaz, Yemen, Mısır, Irak, Suriye ve Filistin cephelerinde mücadele etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın en yoğun çatışmalarının yaşandığı günlerde Ali Yaver Bey, Sina çöllerinde Türk askerlerinin kızgın kumlar üzerinde parçalanmış ayakkabılarla, susuz bir şekilde geri çekilmek durumunda kaldıklarına, yiyecek sıkıntısı çekilen dönemlerde lojistik faaliyetlerin aksamaması için öncelikle atların doyurulmasına dikkat edildiğini ve atların dışkularından ayıklanan arpaların öğütülüp tahin yapıldığını aktarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber göreve çağrılan Ali Yaver Bey Kanal Harekâtında görevlendirilmiş ve o günleri şu şekilde anlatmıştır:

“Büyük Harp ilan edildi. Süleymaniye’de izinliydim. Derhal taburuna katılsın diye emir geldi. Musul’da tabura katıldım. Filistin üzerinden Süveyş Kanalına taarruz edecektik. Halep’e geldik. Birlik değişti, sahra topçusu oldum. Topçu Kumandanı Alman Van Kresi idi¹. Harekete geçtik, suyumuz kalmamıştı. Malzememiz de çok kıt idi. Yolu da kaybetmiştik. Alman Kumandan yolu biliyordu, bize gösterdi. Süveyş’e gelmekteydik. Gece bu mevkiiden geçerken iki kuyu vardı. Biri tatlı biri acı idi. Tatlı kuyu Hz.Yusuf’un düştüğü kuyu idi. Acı kuyudaki suyu hayvanlar koklayıp bırakıyorlardı. Taarruz sırasında karşımızda Mısır Şeyhi İsmailiye vardı. Mevzi aldık. Fakat bizim menzlimiz 5 mil olduğundan attığımız mermiler denize (Süveyş Kanalı) düşüyordu. Onların menzilleri daha uzundu. 2 ay sonra bizi değiştirdiler. Kudüs’e Halil-ür Rahman’a geldik. 5-6 gün istirahattan sonra bizi Halep’e gönderdiler².”

Ali Yaver Bey Irak bölgesindeki başarılarını etrafındakilere gururla anlatırken en çok da Barzanilerle yaşadığı çatışmalardan ve burada elde ettiği başarılarından söz ettiği görülmüştür. Ali Yaver Bey yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

“Berzani aşireti hükümete karşı geldi. Çok askerimizi şehit etti. Hükümet bunun halledilmesini istedi. Musul Valisi taarruz sırasında bizzat cephedeydi. Dört koldan hücum ettik. Bunlar Revandız, İmadiya, ve Zaho idi. Harekete geçtiğimizde Berzani ile aramızda Zap Nehri vardı. Mevzi aldık taarruza başladık. İlk anda bir askerim hafif yaralandı. Hemen geri gönderelim dediler, ben izin vermedim. Diğer askerlerin korkacağını söyledim. Akşam 8’e kadar muharebe devam etti. Sabahleyin Aşiretin Şeyhi kaçmıştı. Yahudiler vardı. Beyaz flama çektiler. Biz Berza’nin adamları değiliz, burada yaşayan Yahudileriz dediler. Şeyhin evine gittik. Gece orada kaldık. Kumandan ve Vali otururken, bu taarruzu biz topçular yaptık fakat piyadeler bize yer vermiyorlar dedim. Sonra şeyhin evini bize verdiler. Orada 3 ay kaldık. Oradayken bir gün polis geldi. Ali Yaver’i arıyoruz dediler. Korktum. Çünkü Vali ile Kumandanın arası açıktı. Vali beni çağırılmış gittim. Yanında Musul eşrafından kişiler vardı. İşte “Fatih-i Berzani” budur diye beni yanındakilere tanıttı. Birlikte gezip dolaştık. Benim bir maruzatım var, yardım ederseniz çok sevinirim dedim. Babam Hamidiye kazasında Nüfus Müdürüydü, onu azlettiler, göreve iadesini istiyorum dedim. Vali babam Nahiye Müdürü yapalım dedi. Ben, babam kimsenin kalbini kırmadığından Nahiye Müdürlüğünü yapamaz dedim. O zaman eski görevine iade ettiler³.”

Birinci Dünya Savaşı'nı Osmanlı Devleti adına sona erdiren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile Türk orduları Irak ve Suriye’yi terk ederek Anadolu’ya çekilirken, Genelkurmay 18 Aralık 1918’de II. Ordu’ya “ordu er ve subaylarından

¹ Albay Von Kress II. Kanal Seferinde Seferi Kuvvet Komutanı olarak atanırken emrinde, bir piyade tümeni ile Alman Paşa Kolundan birliklerle beraber yaklaşık 20 bin kişi vardı. İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, Ankara 1993, s.133.

² Ali Yaver Toros, Sözlü Görüşme, 29.08.1967. Konya.

³ Ali Yaver Toros, Sözlü Görüşme, 29.08.1967. Konya.

lüzumu kadarıyla Adana jandarma kadrosunun tamamlanmasını” emretti (Öztoprak 1991) ve Ali Yaver Bey de böylelikle Adana’ya gelmiş oldu.

Ali Yaver Bey (Toros)

Toroslar’daki Fransız karakollarını ele geçiren Milli Kuvvetler, Pozantı ve Karboğazı Savaşları’nda Fransız kuvvetlerini yenmiş, Mersin-Tarsus yolunda ulaşımı keserek akınlar düzenlemiş ve Adana’yı bir çeşit kuşatma altına almışlardı. Bu nedenle, Fransız İşgal Yöneticileri ve kuvvet komutanları Adana’da sinmiş bir vaziyete iken (Çelik 2008:107) Ali Yaver Bey bu süreçte Adana cephesinde görev yapmıştır.

O, bu görev çerçevesinde 41. Alay Topçu Yüzbaşı olarak Pozantı'da Adana Mıntıka Komutanlığı Karargâh Heyeti'nde yer almıştır. Bu komuta heyetinde Ali Yaver Beyle beraber; Adana Mıntıka Komutanı Erkan-ı Harp Kaymakamı Kurmay Yarbay Salim Cevat Bey (AYALP)⁴, Mıntıka Baştabibi Konyalı Yarbay Rüştü Bey, Mıntıka Baş veterineri Yarbay Nuri Bey, Topçu Binbaşı Sadık Bey, Piyade Binbaşı Hüsnü Bey, Mıntıka 1.Şubede Topçu Yüzbaşı Hüsnü Bey, Mıntıka Topçu Yüzbaşı Bahaeddin Bey, İhtiyat subaylarından Teğmen Ferit Celal (Güven-Milletvekili), Mıntıka 2. Şube Ağır Makineli Tüfek Teğmeni Kemal Bey, Kavaklıhan Grup Komutanlığı İstihkâm

Teğmeni Efe Cemal (Ziyal), Mıntıka Komutan Yaveri Teğmen Niyazi Bey yer almıştır (Şalvuz 2002:135).

Yüzbaşı Ali Yaver Bey, Millî Mücadelede Çukurova cephesinde önemli başarılar elde edilmesinde önemli katkılar sağlamış, Tarsus cephesinde Fransızlarla yaşanan çarpışmalardan birinde yaşadığı ilginç bir anıyı şu şekilde aktarmıştır:

“Fransızlar Tarsus’u işgal etmişti. Tarsus Cephesinde Batarya Kumandanı Yüzbaşı Emin, Takım Kumandanı Ali ve eşraftan Müştak Bey topları düşmandan korumak için

⁴ 41. Tümen Kurmay Başkanı. Sonradan Tümgeneral rütbesine kadar yükselmiştir.

Tümen Merkezine götürdüler. Kumandanın emri ile toplar manda yardımıyla çekilecekti. Bu arada düşman treni geldiği söylendi. Trenin devrilmesi emri verildi. Tren pek çok Fransız askeri ile doluydu. Teçhizatları da iyiydi. Cephe Kumandanı Galip Bey demiryoluna dinamit döşenmesini söyledi. Tren geçerken patlatılacaktı... Dinamit döşendi ancak en nihayetdeki vagon geçtikten sonra patladı. Rayları da bozduğumuzdan tren durdu. Mesafeyi ölçtüük ve tepeden top atışına başladık. Atış sırasında mermilerden biri lokomotifin içine girdi, diğeri de tekerleklerle denk geldi. Tabur Kumandanı "Aferin Ali Yaver" dedi, atışa devam etmemizi söyledi. Ancak elimizde 4-5 mermi kaldığından, düşmanın tekrar gelmesi tehlikesi yüzünden bu emri yerine getirmediim. Bir gün sonra Mersin'den yeni Fransız kuvveti geldi. Çatışmalar sonucu bizi geri attılar. Birkaç gün sonra Tümanden emir geldi, taarruza başladık. Eshab-ı Keyf onlardaydı. Düşmanı yenince Eshab-Keyfi ve Fransızların iki topunu ele geçirdik. Düşman askeri kaçtı. Fransız Yüzbaşığı çadırda pijamalarıyla yakaladık, onu öldürdüler. Kaçan Fransızlar çok kuvvetli olarak tekrar saldırdılar. Tarsus Cephesinde diğerkuvvetler gelmeden biz tepeye geçtik ve mevzi aldık. Atışa başladık. Bizim attığımız mermi topun içerisine girdi. Bunu bütün Tarsuslular bilir. Rütbem o zaman yüzbaşığıydı⁵."

Ali Yaver Bey (Toros) ve Silah Arkadaşları

⁵Ali Yaver Toros, Sözlü Görüşme, 29.08.1967. Konya.

Ali Yaver Toros, Güney Cephesindeki görevleri çerçevesinde; Mersin, Adana Havalisi Komutanlığı emrinde 2. Topçu Alayı Sinayder Bataryası Komutanı, Batı Cephesi ve 1. Ordu emrinde Batarya Komutanı, Ulaş, Pozantı, Avcıköy, Gülek ve Kabasakal çarpışmalarında da yer almıştır⁶.

1 Aralık 1921 Çarşamba günü Adana'da Fransızlarla devir teslim merasimi yapıp cephe henüz kapanmadan⁷, Ali Yaver Bey yönünü başka bir cepheye çevirmek durumunda kalmıştır. Temmuz 1921'de 2.Kolordu Batı Cephesi emrinde görevlendirilen Ali Yaver Bey Sakarya Meydan Muharebesine katılmıştır (Görgülü:232). Güney cephesinin kapanmasından sonra Batı cephesine sevk edilen Ali Yaver Bey burada da önemli hizmetlerde bulunmuş, hatıralarını anlatırken yaşadığı olayları bazen gururla, bazen de ağlayarak etrafındakilere anlattığı belirtilmiştir.

Ali Yaver Bey, orduda 1 Haziran 1925 tarihinde yükseldiği Topçu Binbaşılık rütbesinden Tekaüt Kanununun 3. Maddesinin D Fıkrası gereğince 19 Nisan 1931 tarihinde emekliliğe hak kazanmış, 1 Temmuz 1931'de emekli olmuştur. Emekli olduğunda bulunduğu birlik 5.Kolordu 33. Topçu Alayı 2. Tabur Komutanlığıdır. Millî Müdafaa Vekâletinin Tekaüt Şubesinden alınan Safahat Cetvelinde belirtildiğine göre Ali Yaver Efendi Birinci Dünya Savaşı'na ve İstiklal Harbine başlangıcından sonuna kadar iştirak etmiştir. Resmi kayıtlara göre 1931 yılı itibariyle Beyođlu Balık Pazarı no.26 da ikamet etmekteydi⁸.

⁶Nusret Baycan, Türk İstiklal Harbinde Terfi Veya Takdirname ile Taltif Edilen Subaylar, <http://www.atam.gov.tr/templates/resimler/File/Belgeler/dergi/s25baycan.pdf>, s.102, (Erişim Tarihi: 01.03.2012).

⁷Mevhibe Savaş, "Milli Mücadele'de Adana Cephesi", s.22.

http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/mehvibe_savas_milli_mucadelede_adana_cephesi.pdf (Erişim Tarihi: 01.03.2012).

⁸ Milli Müdafaa Vekâleti Tekaüt Şubesi Safahat Cetveli No.4351/31, Tarih: 28.6.1931, Dosya No: 324-25.

Ali Yaver Bey, Birinci Dünya Savaşında ve İstiklal Harbinde göstermiş olduğu yararlılıklar sebebiyle 11.5.1925 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Takdirnamesi ile ödüllendirilmiş, bu şerefe nail olmuştur⁹.

Binbaşı Ali Yaver Toros 16.11.1967 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'ye katılmış olan askerlerden bazıları hatıralarını yazıp yayınlarken, bazıları da Ali Yaver Toros örneğinde olduğu gibi çevresindekilere sözlü bir şekilde aktarmışlardır. Hatıraların yaşanan dönem için objektif olmasa da önemli veriler ortaya koyacağı ve karşılaştırmalı olarak ele alınması gerçeğinden yola çıkarak tarihsel malzeme açısından ne kadar değerli olduğu aşikârdır. Bu çerçevede Ali Yaver Toros'un çocukları vasıtasıyla derleyebildiğimiz Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemine ilişkin hatıralarının sözü edilen tarihler ve bölgeler için yeni bilgiler sağladığını

⁹ TBMM Takdirnamesi, No.1689, Tarih:11.5.1341.

düşünmekteyiz. Bu tür sözlü tarih çalışmaları hafızalarda hapis tutulan, zaman zaman da önemsiz gibi görülen çok değerli bilgileri gün ışığına çıkararak literatüre önemli katkılar sağlayabilmektedir.

Ali Yaver Toros askerlik mesleğine girdiği günden emekli olduğu tarihe kadar Türk Silahlı Kuvvetlerinde çeşitli mevkilerde görevler almış, bilhassa 1914-1922 yılları arasında çeşitli cephelerde çarpışmış nice Türk subaylarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. O ve onun gibi askerlerin hatıralarının yayınlanması askeri tarihimize katkılar sağladığı gibi, Ali Yaver Toros nezdinde birçok meçhul askerin de hatırlanmasına ve tarihe isimlerinin not düşülmesine vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

- BAYCAN Nusret, Türk İstiklal Harbinde Terfi veya Takdirname ile Taltif Edilen Subaylar, <http://www.atam.gov.tr/templates/resimler/File/Belgeler/dergi/s25baycan.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.03.2012).
- ÇELİK Kemal (2008), "Çukurova'nın İşgali Döneminde, Fransız Propaganda ve Casusluk Faaliyetleri ile Milli Kuvvetlerin Buna Karşı Yayınladığı 1920 Tarihli Yeni Bir Belge", Akademik Bakış 107, C.2, S.3, Kış.
- ÇUKUROVA Bülent (1999), "Milli Mücadele Anıları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi I", Atatürk Yolu VI/23.
- DANACIOĞLU Esra (2007), *Geçmişin İzleri Yanı Başımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- GÖRGÜLÜ İsmet (1993), *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Ankara.
- SAVAŞ, Mevhibe, Milli Mücadele'de Adana Cephesi, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/mehvibe_savas_milli_mucadelede_adana_cephe.pdf (Erişim Tarihi: 01.03.2012).
- HÜRRIYET, 11 Kasım 2008, "Son Gazi de Hayatını Kaybetti", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10331513.asp>
- MİLLİ MÜDAFAA VEKÂLETİ TEKAÜT ŞUBESİ SAFAHAT CETVELİ No.4351/31, Tarih: 28.6.1931, Dosya No: 324-25.
- MUTLU Mustafa (2008), "Atatürk'e Selam Söyle Son Gazi", Vatan, 11 Kasım 2008, http://haber.gazetevatan.com/Ataturke_selam_soyle_Son_Gazi_208864_4/208864/4/Haber.
- ÖZTOPRAK İzzet (1991), "Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 22, Cilt: VIII, Kasım.
- ŞALVUZ İsmail Ferahim (2002), *Kurtuluş Savaşında Kahraman Çukurovalılar*, Haz. Halil Atılğan, Ankara.
- TBMM TAKDİRNAMEİ, No.1689, Tarih:11.5.1341.
- TOROS Ali Yaver, Sözlü Görüşme, 29.08.1967. Konya.